

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2017, Yıl:5, Sayı:11

Geliş Tarihi: 15.11.2017

Kabul Tarihi: 15.12.2017

Sayfa:492-504

ISSN: 2147-8872

MONTE KRİSTO ÖYKÜSÜNÜN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Metin Akyüz*

ÖZET

Tarihsel süreç içinde edebiyat kuramları farklı okuma biçimleri geliştirmiştir. Göstergebilim de metne sistematik bir biçimde yaklaşan okuma biçimlerinden biridir. Bu çalışmada Nazlı Eray'ın Monte Kristo öyküsünün göstergebilimsel çözümlemesi yapılmıştır. Çözümlemede Greimas'ın göstergebilimsel yaklaşımı kullanılmıştır. Greimas göstergebilimi edebi metinleri hedef alır, onun iç işleyişini ve göstergeler sistemindeki anlamsal yapıların eklemeliğini ortaya koyar. Bu modele bağlı olarak Monte Kristo öyküsü betisel, anlatsal ve izleksel düzeyler açısından çözümlenmiştir. Anlatı düzeyinde metin önce kesitlere ayrılmış, on iki kesit belirlenmiş ve bu kesitler üç bölümde ele alınmıştır. Bu bölümlerde eyleyenler şemasına bağlı olarak beliren edimler ortaya konmuştur. Söylem düzeyinde oyunculara verilen figüratif nitelikler saptanmıştır. Öyküde yer alan eyleyenlerin birbirleriyle ilişkilerinin nitelikleri belirlenmiştir. Mantıksal-anlamsal düzeyde ise anlatının temel mantığını belirleyen karşıtlıklara yer verilmiştir. Bu çözümler sonucunda Monte Kristo öyküsünün derin düzeyde kadın-erkek karşıtlığı üzerine kurulduğu, bunun da mutluluk-mutsuzluk karşıtlığında figüratif bir nitelik kazandığı ortaya konulmuştur. Oyuncuların kimliklerine, düşüncelerine ve davranışlarına yüklenen bazı detayların birbiriyle karşıt nitelikler taşıdığı saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Göstergebilim, Monte Kristo, eyleyenler şeması, göstergebilimsel dörtgen.

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, orcid.org/0000-0002-7303-9243, akyuzmetin@yahoo.com

A SEMIOTIC ANALYSIS OF THE STORY COUNT OF MONTE CRISTO

ABSTRACT

In historical process, literary theories has developed different reading styles. Semiology is another style which approaches a texts systematically. In the present study, a semiotic analysis of story named Count of Monte Cristo by Nazlı Eray has been made the semiotic approach of Greimas was used in the analysis. The understanding of semiology of Greimas focuses on literary texts, and reveals its operation and articulation of meaning structures is semiology systems. Depended upon this model, the story of Count of Monte Cristo analyzed in descriptive, narrative and thematic levels. In the narrative level, text was cut into sections, and twelve sections were determined, and sections were tackled under three chapters. In this chapter, acquisitions determined depending on actors' scheme were revealed. In the discourse level, the figurative qualities which were given to the players were determined. The quality of relations of actors with each other was determined. In logical and semantic level, the contrasts determining the basic logic of narration are included. At the end of the analysis, it was found out that Count of Monte Cristo was constructed on men-women contrast and that it gained a figurative quality in happiness-unhappiness contrast. It was detected that some details loaded on identity, thoughts and behaviors of players have contrastive properties.

Key Words: Semiology, Count of Monte Cristo, scheme of actors, semiotic square

Giriş

Okuma yazar, eser, okur ve bu üçlüyü kuşatan dış dünya gerçekliğiyle bütünleşen bir etkinliktir (Moran, 1991:10). Metinle karşılaştığında okur da yazar gibi üretici bir sürecin parçası olmak durumundadır. “Okuma, temel olarak, belli bir metin dizgesini betimlemeyi amaçlar. Hangi yapıda, biçimde ya da durumda olursa olsun, kendi bağlam ve tutarlılığı içindeki bir metinde, sözcüklerin ya da tümcelerin bir arada bulunmasıyla oluşan anlamı keşfetmek, ortaya koymak için göstergeler dizgesini gözlemlemek; dizgeleri birbiriyle ilişkilendirerek sözcük anlamının ötesinde bir anlam bulmak, yani anlamlandırmak demektir”(Günay, 2007:15). Anlamlandırma sürecinde okurun metin karşısında bir duruşu ve yaklaşımı vardır/olmalıdır. Bu yaklaşımlar yoluyla metnin anlamı ve dilsel kurgusu okurla bütünleşir. Yani okur bir metin çözümleme etkinliği içine girer. Dilidüzgün (2010:15), metin çözümlemeyi metnin ne anlama geldiğinden çok, nasıl anlam kazandığı ile ilgilenen bir çalışma olarak tanımlar. Metnin ne anlama geldiğini bulmak, metne yerleştirilen anlamı bulmayı gerektirirken, metnin nasıl anlam kazandığı ise çok daha dinamik bir çalışmayı gerektirir. Metin için seçilen çözümleme yaklaşımları okuma biçimlerini belirler. Göstergebilimsel çözümleme de çözümleme, yapıbozum, yorumlama ve yeniden yapılandırmaya dayanan bir okuma biçimidir (Rifat, 2011:9). Bu çalışmada yapılan okuma

yazımsal göstergebilim incelemelerine dayanmaktadır. Nazlı Eray'ın Monte Kristo adlı öyküsü yazımsal göstergebilim yoluyla çözümlenecektir.

1. Kuramsal Çerçeve

Göstergebilim, esere dönük eleştiri biçimleri arasında yer almaktadır. Sayın (1999:27), esere dönük eleştiriye, okur-eser arasındaki ilişkide kendi koşullarını, düşünme biçimlerini bir yana iterek kendisini yok sayan, yalnızca yapıya yönelen okuma olarak değerlendirmektedir. Okur, metnin kurgulanan anlamını açığa çıkarmaya çalışan bir araca dönüşmektedir. Yapıya dönük eleştiri ya da okuma, 20. yy'ın başlarında Rus biçimcilerinin edebiyat yapıtını edebiyat dışı öğelerle açıklamaya çalışan anlayışa karşı geliştirdikleri bir yaklaşımdır. Daha sonraları yapısalcılık ve göstergebilim bu yaklaşım içerisinde yer almıştır. Göstergebilim, reklamcılıktan mimariye, görsel sanatlardan edebiyata kadar değişik alanlarda kullanılan bir disiplindir. İlk uygulamalarını Peirce ve Saussure'ün yaptığı göstergebilim çalışmalarının farklı yaklaşımlarla farklı biçimlerde uygulandığı görülmektedir. Barthes, göstergebilimin temel konusunun anlam olduğunu belirler. Greimas da Barthes gibi düşünerek yapısal dilbilim, halkbilim ve mitoloji incelemelerinden hareketle göstergebilimi hem anlam oluşum ve kavrama koşulları üzerinde bir genel düşünce, hem de anlamlı nesnelerin somut çözümlenmesinde uygulanacak bir yöntemler bütünü olarak bağımsız bir bilim haline gelmesini sağlamıştır (Yücel,1982:85). Greimas göstergebiliminin en önemli etkinlik alanını edebiyat eserleri oluşturmaktadır. Onun yaklaşım farklılığını Erkman-Akerson (2005:144), şu şekilde açıklamaktadır: “Greimas, edebiyat metnine salt biçimsel ve kurgusal dizge özellikleri açısından bakmakla kalmamış, anlam ve yan anlam katmanlarını da çözümlenmeye, yorumlamaya yönelmiştir. Ancak anlam arayışında önce gene, göstergebilimin dizge anlayışına uyumu, tüm edebiyat metinlerinde temel ve ortak bir anlam eksenini bulunduğunu iddia etmiştir.”

Göstergebilimsel çözümlenme anlatıyı üç aşamada ele almaktadır: Betisel düzey, anlatısal düzey ve izleksel düzey. Betisel ve anlatısal düzey yüzeysel düzeyi, izleksel düzey de derin düzeyi oluşturmaktadır. Göstergebilimsel çözümlenme düzeyleri şu şekilde tablolaştırılabilir:

1. YÜZEYSEL DÜZEY	Betisel Düzey
	Anlatısal Düzey
2. DERİN DÜZEY	İzleksel Düzey

Şekil 1: Göstergebilimsel inceleme düzeyleri

1.1. Yüzeysel Düzey

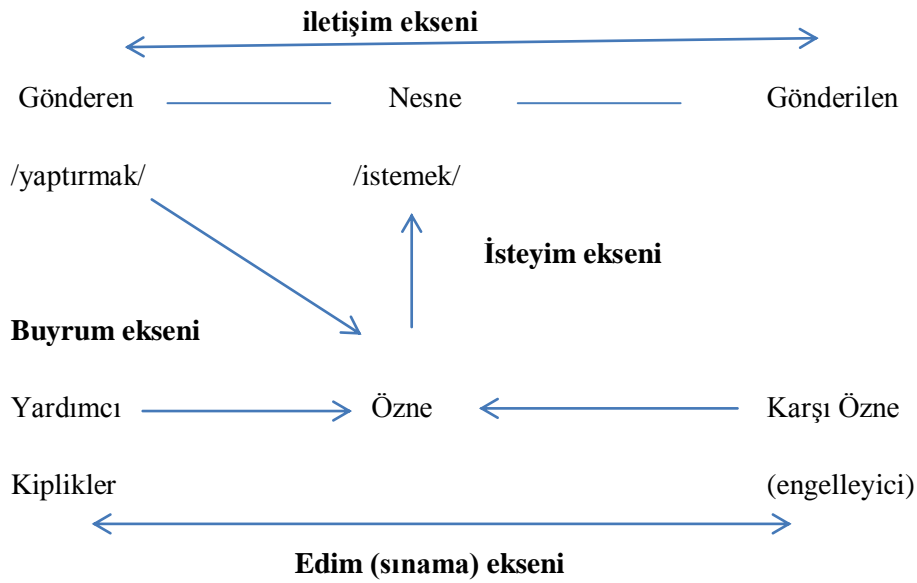
1.1.1. Betisel Düzey

“Anlatının ilk okunuşu ile fark edilebilecek göstergebilimsel yapıların betimlendiği, bildirinin söylemsel yanının ortaya konduğu inceleme düzeyidir”(Günay, 2007:480). Eziler Kıran (2013:106), betisel yapıları, bir anlatının genel olarak anlaşılmasını sağlayan doğal dünyayı yeniden sunan terimler

olarak tanımlamaktadır. Bu düzeyde çözümlenecek metindeki kişiler (eyleyenler), zaman ve uzam (mekân) temel işlevleri açısından değerlendirilir (Günay,2007:191).

1.1.2. Anlatısal Düzey

“Anlatıdaki kişilerin ve eylemlerin yapılan işlevlere bağlı olarak çözümlendiği inceleme düzeyidir” (Günay, 2007:478). Her anlatıda birden çok anlatı kişisi bulunduğundan kişiler adları ile değil yaptıkları eylemlerle, gerçekleştirdikleri işlevlerle tanımlanırlar ve yaptıkları eylemler ile gerçekleştirdikleri işlevler bakımından değerlendirilirler. Paris göstergebilimi en fazla altı eyleyen sunar: Özne(Ö), Nesne (N), Gönderen(G), Gönderilen(Gn), Yardımcı (Y) ve Engelleyici (E). Greimas, kişilerin kendi aralarındaki etkileşimini dört anlam eksenine göre tanımlar. Gönderen, nesne ve gönderilen arasındaki ilişki iletişim eksenini, özne ile nesne arasındaki etkileşim isteyim eksenini, gönderen ile özne arasında buyurum eksenini, yardımcı, özne ve engelleyici arasında edim eksenini yer almaktadır. Eyleyenlerin etkileşim düzeyleri şu şekilde tablolaştırılabilir:

Şekil 2: Eyleyenler şeması (Günay, 2007'den alınmıştır.)

“Özne ve Nesne bir anlatının olmazsa olmaz eyleyenleridir. Diğer eyleyenler bir anlatıda bulunmayabilir. Bir anlatıda Özne varsa, mutlaka onun bir nesnesi de vardır: Yaşam, bulunduğu yer, gördüğü, duyumsadığı nesne, duygu... Aynı biçimde, eğer bir nesne varsa, onu algılayan, değerlendiren, dil düzeyinde yer bulmasını sağlayan bir anlatıcı, gözlem yapan bir kesit ya da sözceleme öznesi de vardır”(Kıran,2013:110).

1.2. Derin Düzey

1.2.1. İzleksel Düzey

Metnin derin yapısında bulunabilecek yan anlam, çağrışımsal değer, simgeleştirme gibi soyut durumların ortaya konulduğu aşamadır (Günay,2007:204). Bu düzeyde incelenen bütüncedeki anlam taşıyıcı arasındaki değişik türden ilişkiler ortaya konulur. Greimas, tüm kültür nesnelere (edebiyat, mitoloji, resim...) derin yapı düzleminde yaşamla hesaplaştığını savunur. Ona göre derin yapıyı oluşturan aslında insanın bireysel ve toplumsal varoluş sorunlarıdır (Erkman-Akerson,2005:148). Göstergebilim edebiyat metnine sadece biçimsel ve kurgusal nitelikleri açıklayan bir yaklaşımda

bulunmaz, aynı zamanda anlam ve yan anlam katmanlarıyla da ilgilenmiştir. Edebiyattaki derin yapıyı araştırmak, zorunlu olarak metnin yaşamla bağlarının ortaya konmasını gerektirmektedir.

2. Çözümleme

2.1. Yüzeysel Düzey: Anlatı Düzeyi Anlatının Genel Düzenlenmesi

Monte Kristo adlı öykü, Nebile adlı bir ev kadınının içine hapsediği ev hayatından kaçma tutkusunu anlatmaktadır. Bu metnin öznesi olan Nebile, anlatının başında nesnesine sahip değildir. Nesnesi onu çevreleyen ev duvarlarından ve bilinçaltına yerleştirilen sorumluluklarından kaçıp kurtulmaktır. Mutlu olmaktır. Nesnesine sahip olmak için duvarı kazmaya başlar. Karşıya geçtiğinde ise onu çevreleyen başka duvarlar içinde bulur kendini. Yeni bir çıkışı beklemeye başlar. Böylelikle Nebile yeni bir nesneye sahip olur. Nebile, öykünün sonunda da nesnesine kavuşamaz. Buradan hareketle de anlatıdaki genel sözdizimsel yapı şu şekilde formüleleştirilebilir.

Başlangıç Durumu : Ö v N

Bitiş Durumu : Ö v N

3.1.2. Kesitler:

Kıran (2013), göstergebilimsel çözümlemeye ya kesitleme yaparak ya da metnin açık anlaşılır bir özetinin yapılmasıyla başlanabileceğini belirtir. Bu çalışmada metnin kesitlere ayrılması yolu tercih edilmiştir. Monte Kristo anlatısının kesitlemesi şu şekilde yapılmıştır:

I. Kesit: Bu kesitte eyleyenlerden biri olan özne (Nebile) tanıtılmaktadır. Özellikle Nebile'nin mutsuzluğunun nedeni olan günlük işlere ve kocasının anlayışsızlığına vurgu yapılmaktadır. Bu kesit öykünün başlangıç durumunu oluşturmaktadır.

II. Kesit: “Ama iki günden bu yana (duvarı iki gün önce kazmaya başlamıştı)...” sözcüğüyle başlamaktadır. Nebile mutsuzluktan kurtulmak için tünel kazarak kaçıp kurtulmayı düşünmektedir. Onun için mutluluk ‘duvarın öbür tarafı’ndadır. Bu kesitle birlikte öyküde dönüşüm başlamaktadır. Dönüştürücü ögeyi “duvarın ötesindeki mutlu bir yaşamın sesleri” oluşturmaktadır. Nebile duvarı önce tırnaklarıyla daha sonra kırık bir çatalla kazmaya başlar.

III. Kesit: “Eskisi gibi veremiyordu kendini ev işlerine.” sözcüğüyle başlamaktadır. Öznenin mutsuz yaşamını kurgulayan alışkanlıklarından kopuşu ele alınmaktadır. Dönüştürücü ögenin ilk etkisi öznenin alışkanlıklarından duygusal kopuşunu yansıtmaktadır.

IV. Kesit: “Süpürgelerin, faraşların, cilaların ve sabunların durduğu küçük odaya gitti.” sözcüğüyle başlar. Nebile'nin yaşamındaki olumsuzluklar onu “Süpürgelerin, faraşların, cilaların ve sabunların durduğu küçük oda”dan kaçma isteğini artırır. Duvarın bu tarafındaki mutsuzluğa karşın diğer tarafındaki mutluluk sesleri öznenin istekliliğini artırır.

V. Kesit: “Kapı çalındı.” sözcüğüyle başlar. Gelen Güzin'dir. Bu kesitte kaçma isteğinin kesintiye uğradığı, mevcut yaşamın yönlendiricilerinin etkisini koruduğu görülür.

VI. Kesit: “Nebile ertesi sabah berbere gitti.” sözcüğüyle başlar. Mutsuz yaşamından kurtulmak için son hazırlıklarının yapıldığı kesittir.

VII. Kesit: “Delik geçebileceği kadar olunca sürünerek öte yana geçti.” sözcüyle başlar. Bu kesitte yeni bir uzama geçildiği görülmektedir. Nebile artık arzu nesnesine ulaşmıştır. Yeni uzamın tanıtımı yapılır.

VIII. Kesit: “Çok sonra karanlık odanın kapısı açıldı.” sözcüyle yeni uzamdaki yeni eyleyenle karşılaşılır. Gelen Selahattin Bey’dir. O günden sonra Selahattin Bey zamanının çoğunu o odada geçirmeye başlar.

IX Kesit: “Nebile gündüzleri Feriha Hanım’ın ev işleri ile uğraşmasını dinliyordu.” sözcüyle başlayan kesitte de Nebile’nin yaşamının yeni rutinlerine değinilmektedir.

X Kesit: “Selahattin Bey’i karısından çok kıskanıyordu Nebile” sözcüyle başlayan kesitte de yeni mutsuzluklarının başlangıcına değinilmektedir.

XI Kesit: “Nebile geçen zamanla duvarın öte yanındaki eski evini yavaş yavaş unutmuştu.” sözcüyle başlayan kesitte eski evindeki durum özetlenmektedir.

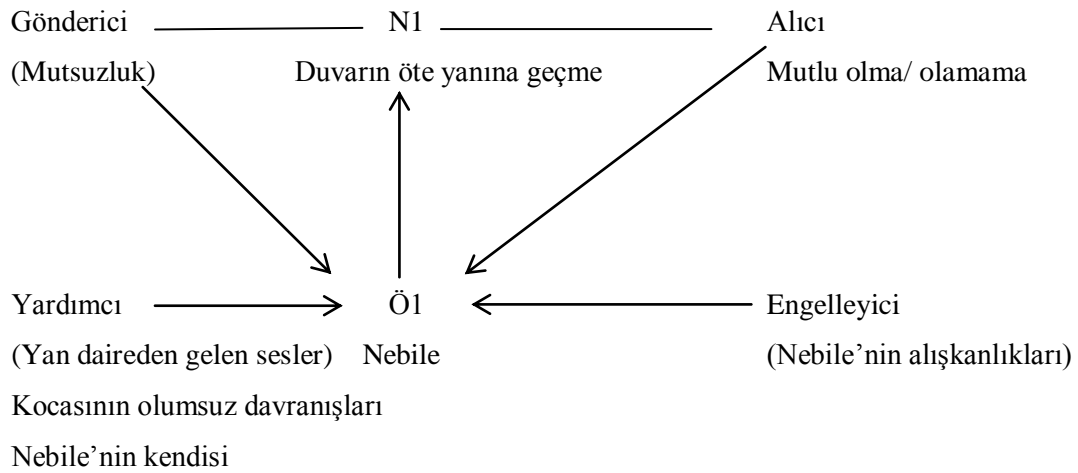
XII Kesit: “Nebile mutluydu mutlu olmasına.” sözcüyle başlayan kesit de öykünün sonucunu oluşturmaktadır. Mutluluk arayışında olan Nebile yeni bir bekleyiş içine girerek kaçtığı yeni dört duvar arasından kurtulacağı günü bekler.

Kesitlere ayrılan anlatının oluşumu üç ana bölümde değerlendirilecektir. İlk altı kesiti içeren birinci bölümde Nebile’nin mutsuzluklarına ve duvarı kazıp mutluluk seslerinin geldiği duvarın öteki tarafına kaçma isteğine yer verilmiştir. İkinci bölüm Nebile’nin duvarın öbür tarafına geçtikten sonraki yeni yaşantısını ele alan beş kesitten oluşmaktadır. Son bölüm ise Nebile’nin karanlık odadan çıkıp evin içine geçeceği günü beklediği son kesitten oluşmaktadır.

Anlatı, iki anlatı izlenceden oluşmaktadır. Nebile’nin kaçma çabası ilk anlatı izlencesini oluştururken Selahattin’le yaşadıkları da bir başka anlatı izlencesini oluşturmaktadır. Birinci izlenec *temel anlatı izlencesini* oluştururken ikinci izlenec *kullanımdaki anlatı izlencesini* (Günay,2007) oluşturmaktadır.

I.Bölüm

Nebile’nin (Ö1) *çoğunluk dört duvar arasında geçen yaşamından memnun olmaması* sözcüyle başlayan ilk kesitte anlatının öznesi de verilmiş olur. Özne başlangıçta nesnesine (N1) sahip değildir. İkinci kesitte “Duvarın öte yanında mutlu, düzenli bir yaşamın seslerini...” duyan Nebile mutluluğun duvarın öte yanında olduğu kanısına vararak duvarı kazmaya başlar. “O, duvarın öte yanındaki mutlu yaşama karışmayı aklına koymuştu.” sözcüyle öznenin kararlılığı vurgulanmaktadır. Duvarın öte yanına geçmek=mutlu olmak öznenin nesnesini oluşturmaktadır. Özne nesnesini belirledikten sonra kurulu olan düzeninde değişmeler görülmeye başlar. “Eskisi gibi veremiyordu kendini ev işlerine.” sözcü Nebile’nin alışkanlıkları ile istekleri arasındaki çatışmanın başladığını göstermektedir. İlk bölümün son üç kesitinde bu çatışmalar yer almaktadır. “Eyleyenler şeması yapılırken her zaman bir kahramanın bakış açısı seçilir ve eyleyenler bu eyleyene göre şekillenir”(Kıran,2013:111). Temel anlatı izlencesini oluşturan bu bölümün eyleyenler şeması şöyle olacaktır:

Şekil 3: Nebile'nin temel anlatı izlencesindeki Eyleyen Çizgesi

Bu şemaya göre Özneyi (Nebile) ayırık olduğu Nesnesine (duvarın öte yanına geçme = mutlu olma isteğine) Gönderen (mutsuzluk), Nebile'nin kendisidir. Özne nesnesine sahip olmak için harekete geçer. Bu da olayın Nebile açısından yorumlanmasını gerektirmektedir.

Genel izlem açısından öznenin belirtilen eylemi gerçekleştirebilmesi için dört aşamalı bir süreçten geçmesi gerekmektedir: Eyletim, edinç, edim ve yaptırım(Günay2007:198).

Eyletim: Gönderenin özneyi eylemde bulunmaya zorlamasıdır. Nebile'yi nesnesine kavuşmak için eyleme zorlayan kendi mutsuzluğudur. Bu mutsuzluk, duvarın öbür tarafındaki mutluluk sesleriyle belirginleşir.

Edinç: Gönderen ile bir anlaşma yapan öznenin bu eylemi yapabilecek bazı donanımlarının olması durumudur. Nebile bu eylemi yapacağı olan bilmek, istemek, muktedir olmak ve zorunda olmak kipliklerine de sahiptir.

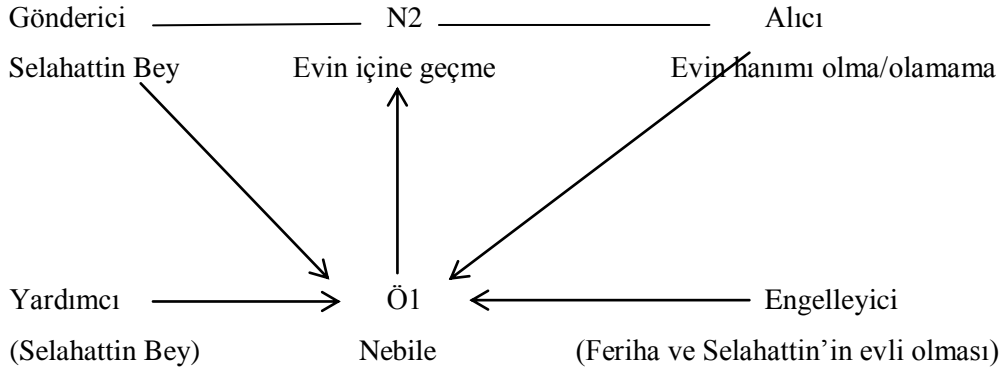
Edim: Edinç aşamasında gerekli kipliklere sahip olduktan sonra özne gönderen tarafından belirtilen eylemi yapmaya girişir. Nebile donandığı kipliklerin ardından bütün alışkanlıklarını ve yaptırımları bir tarafa iterek kaçmak için duvarı önce tırnaklarıyla sonra kırık bir çatalla kazmaya başlar ve bu, delik açılıncaya kadar devam eder.

Yaptırım: Anlatıda gönderen ve öznenin yeniden karşılaşması durumudur. Anlatı izlencesinin son aşamasını oluşturan bu bölümde gönderenle yapılan anlaşmanın yerine getirilip getirilmemesine göre özne ödüllendirilir ya da cezalandırılır. Nebile duvarın öte tarafına geçebilmek için gerekli eylemleri yaparak ilk izlenceyi tamamlar. Bu hedefe ulaşmak, anlatıyı bitirmemekte aksine yeni bir izlenceyi başlatmaktadır. Bu yeni oluşum ikinci ana bölümü oluşturmaktadır.

II. Bölüm

Metnin ikinci bölümü uzamsal değişimle başlamaktadır ve kullanımdaki izlenceyi oluşturmaktadır. Anlatının ilk bölümündeki öznenin nesnesi (duvarın öte tarafı) aynı zamanda uzamsal bir özellik taşımaktadır. “Burası geldiği ufak odanın eşiydi.” sözcüyle uzam betimlenir. Öznenin nesnesine ulaşması yeni bir anlatı düzeyini başlatır. Uzamsal değişimle birlikte anlatıya yeni bir eyleyen dâhil olur: Selahattin Bey. Selahattin Bey (Ö2) yeni uzamsal alanın sahibidir. Nebile'nin geldiği karanlık oda onun fotoğraflarını banyo ettiği hobi odasıdır. Selahattin Bey evlidir. Bir oğlu

vardır ve karısı Feriha onu hiç anlamamaktadır. Bu durum Selahattin Bey ile Nebile'nin yakınlaşmasına ve Selahattin Bey'in zamanının çoğunu o odada geçirmesine neden olur. Nebile'nin geldiği yeni uzamda başka bir Nebile (=Feriha) vardır. Nebile gündüzleri Feriha Hanım'ın ev işleri yapmasını dinleyerek geçirir. Artık Selahattin Bey'i eşinden kıskanır duruma gelmiştir. Anlatıda Nebile için ikinci bölümle birlikte yeni bir eyleyen çizgesi oluşmaktadır. Bu çizge şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 4: Nebile'nin kullanımdaki anlatı izlencesindeki Eyleyen Çizgesi

Kendini yeni bir anlatının içinde bulan Nebile yeni bir arzu nesnesine sahip olur: N2 (Evin içine geçme). Nebile'yi nesnesine yönlendiren Selahattin Bey'dir. Selahattin Bey Nebile'nin nesnesine ulaşamadığı en önemli destekçisidir. Ancak bu konudaki en önemli engellerden biri de Selahattin Bey'dir. Selahattin Bey'in evli olması eşi ile birlikte aynı zamanda engelleyici özelliğini taşımaktadır.

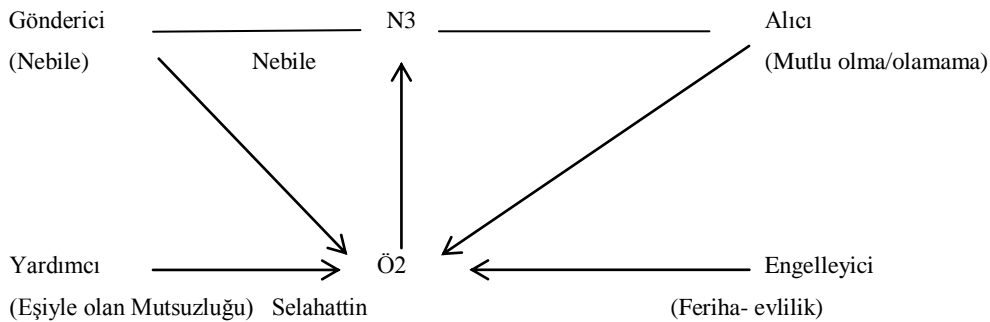
Eyletim: Duvarın öte tarafına geçmesiyle Nebile'nin yeni anlatı izlencesi başlar. "Burası geldiği ufak odanın eşi"dir ve Selahattin Bey'in karanlık odasıdır. Uzun boylu, bıyıklı ve gözlerini kısarak bakan Selahattin Bey Nebile'nin göndericisi olur.

Edinç: Selahattin'le duygusal bir bağ kuran Nebile istemek kipliğindedir ama muktedir değildir. Muktedir olamaması onun herhangi bir eylemde bulunmayı engellemesine ve ilişkinin gizli bir biçimde devam etmesine neden olmaktadır.

Edim: Edinç aşamasında gerekli kiplikleri elde edemeyen özne (Nebile) nesnesine kavuşmak için gerekli eylemlerde bulunamaz.

Yaptırım: Nebile'nin edinç aşamasında istemek kipliğinin dışındaki kipliklere sahip olmaması onu yalnızca bir bekleyişin içine itmektir. Evlilik kimliğine sahip olan Feriha'nın karşısına çıkabilecek bir gücü bulunmamaktadır. Onun durumu "Nebile mutluysa mutlu olmasına." sözcüyle tanımlanmaktadır.

Kullanımdaki anlatı izlencesinin diğer önemli eyleyenlerinden bir diğeri de Selahattin Bey'dir. Selahattin Bey'in eyleyen çizgesi de şöyle gösterilebilir:

Şekil 5: Selahattin Bey'in Eyleyen Çizgesi

Selahattin Bey açısından düşünüldüğünde anlatının en önemli eyleyenlerinden olan Nebile Selahattin Bey'in Nesnesi (N3) ve göndericisi haline gelecektir. Selahattin Bey'in de alıcısı mutlu olmak/olamamaktır. Onun en büyük yardımcısı eşiyse mutlu olamamasıdır. Mutsuzluğunun nedenini de eşi Feriha oluşturmaktadır. Feriha mutsuz ediciliğiyle hem yardımcı, evlilik ilişkisi bakımından da engelleyici konumundadır.

Eyletim:Selahattin Bey'i eyleme geçiren hobi odasında karşılaştığı Nebile'dir. Eşiyse mutlu olmaması Nebile'ye yönelmesine neden olmaktadır.

Edinç: Evliliğindeki mutsuzluk Ö2'nin bu mutsuzluktan kurtulma isteğini doğurmaktadır. Özne ile nesnesi arasındaki ilişkinin kurulmasını bu istek oluşturmaktadır.

Edim:Edinç aşamasında istemek kipliğine sahip olan Selahattin Bey gerekli eylemlerde bulunarak. Gayrimeşru bir ilişkinin başlamasına neden olur. Bu durum ev içinde ev, ilişki içinde ilişkinin oluşmasını sağlamaktadır. İç içe geçen uzamsal ve eyleyenlerin ilişki kurgusu anlatının çatışma alanlarını oluşturmaktadır.

Yaptırım: Gönderen ile öznenin tekrar karşılaştığı bu aşamada gayrimeşru ilişki düzeyinde öznenin nesnesini elde ettiği söylenebilir. Bu istek meşruiyet kazanamamaktadır. Bunda toplumsal (aile) ve yasal (evlilik) meşruiyet donanımlarına sahip olan engelleyici olan Feriha engel olmaktadır.

III. Bölüm

Öykünün son kesiti aynı zamanda son bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde özne nesnesine yine ulaşamamıştır. Bir "dört duvar" arasından çıkıp bir başka "dört duvar" arasına sıkışmıştır. Son bölümde eyleyenler arasında herhangi bir edim görülmez. Nebile'nin mutsuzluğu ve dört duvar arasına sıkışmışlığıyla başlayan öykü daha da olumsuz bir biçimde sonlanmaktadır: " Ö V N"

2.2. Söylem Düzeyi

Monte Kristo anlatısında temel olarak üç eyleyen göze çarpar: Nebile, Nebile'nin kocası (Metin) ve Selahattin Bey. Bu oyuncuların dışında Nebile'nin çocukları, Nebile'nin arkadaşı (Güzin), Selahattin'in karısı (Feriha) ve oğlu (Ömer)'den söz edilir. Ancak bunlar belirgin işlevleri olmayan yan karakterlerdir. Anlatıdaki oyuncular kadın ve erkek kategorisinden oluşmaktadır. Nebile, Güzin ve Feriha kadın kategorisi içinde yer alır. Farklı isimleri taşıyalar da toplumsal cinsiyet odaklı tanımlanan tiplerden ibarettirler. Ev işleri ve kendilerine yüklenen rolleri en iyi biçimde yerine getirirler. Süpürgeler, faraşlar, cilalar ve sabunlar arasında sürüp giden bir yaşam sürmektedirler. Bu tür yaşamın mahkûmları gibidirler. Selahattin ve Metin de toplumsal cinsiyet tanımlamasındaki karşıtlık ilişkisini var eden erkek kategorisini oluşturmaktadır. Cinsiyete bağlı olan bu kategorik yapılanma evlilik içi ve dışı düzlemlerde değişiklikler göstererek anlatının oluşmasını sağlamaktadır.

2.2.1. İzleksel Roller:

Birinci bölümde Nebile'nin mutsuzluklar üzerine kurulu olan hayatı betimlenmektedir. Mutsuzluklarının nedenlerini kocası, kendi isteklerinin olmayışı, kendisinin de içinden çıkamadığı alışkanlıkları ve düzen tutkusu oluşturmaktadır.

Nebile'yi mutsuz kılan en önemli kişi kocasıdır. Kocası, sadece istekleri olan, işten eve daima yorgun gelen ve Nebile'nin beğenilerine değer vermeyen birisidir. Metnin sonuna kadar da adının verilmemesi yazarın onunla genel erkek tipini yansıtmayı amaçlamasından kaynaklanmaktadır.

Birinci bölüm içinde yer alan ve Nebile'nin alışkanlıklarının aynası durumundaki Güzin de Nebile'yi ve Nebile gibi olan kadınları simgeleyen bir tip durumundadır. Nebile birinci bölümde üzerine biçilmiş rolleri kusursuz bir biçimde oynayan bir eyleyendir. Nebile'nin çocukları da Nebile'ye biçilen anne rolünün birer simgeleri durumundadır. Kocasını Metin de aynı biçimde kendisine biçilen toplumsal cinsiyet rollerini yerine getiren bir tip olarak yer almaktadır.

Nebile, çoğu zaman dört duvar arasında geçen bir yaşamı vardır, mutsuzdur ve alışkanlıklarından kurtulamayan biridir.

İkinci Bölüm Nebile'nin arzu nesnesine ulaşması ile başlamaktadır. Bu bölümde anlatıya yeni eyleyenler katılır: Selahattin Bey, Feriha ve Ömer. Selahattin Bey, Nebile'nin kocasının özelliklerini taşıyan bir erkektir. İşten eve yorgun gelir. Metin'in kullandığı cümleleri kullanır. Karısının kendisini anlamadığını iddia eder. Nebile'nin yeni arzu nesnesi haline gelir. Feriha ise duvarın öte tarafındaki Nebile'dir. Ömer ise Feriha'ya yüklenen annelik rolünün bir göstergesidir.

Üçüncü bölümde ilk arzu nesnesine ulaşan Nebile, yeni bir arzu nesnesi oluşturur. Yeni arzu nesnesine ulaşacağı günü bekleyerek öykü sona erer.

Oyuncular	İzleksel roller
Nebile	Bir ev kadını. Hayatından pek memnun olmayan, Hep aynı günlük işlerden yorulan, Elleri hep dolu olan, Aşırı titiz, Beslenip bakılmaktan mutlu olan, sabahları geç kalkar olmuştur. Selahattin Bey'i karısından kıskanan. Feriha ile ilgili merakları olan, Evin içine geçmek isteyen, Feriha Hanım yüzünden gözyaşı döken. Eski evini yavaş yavaş unutun.
Selahattin Bey	"Çok yorgun"dur. Fotoğraf merakı vardır. Karanlık odanın sahibidir. Feriha'nın onu hiç anlamadığını düşünüyor. Nebilenin yanındayken yaşadığını anlayan.
Metin	Kabaca bir adamdır, Karısının kalbini kırabilen, Yakınan, İşyerinde "başını kaşyacak vakti" olmayan. Karısının sevgisini "Metin, temiz mendilini unutma"ya indirgeyebilen. Nebile sonrasında gündelik işler için kadın tutan.
Feriha	Topuklu terlikler giyen, Tıkır tıkır yürüyen, Her sabah Ömer'i alıp alışverişe çıkan.
Güzin	Canı sıkılan. Kendini ev işlerine kaptrandır.
Ömer-Nebile'nin Çocukları	Harçlıklarını alıp giden, koşan oynayan

Şekil 5: Anlatıdaki oyuncuların izleksel rolleri

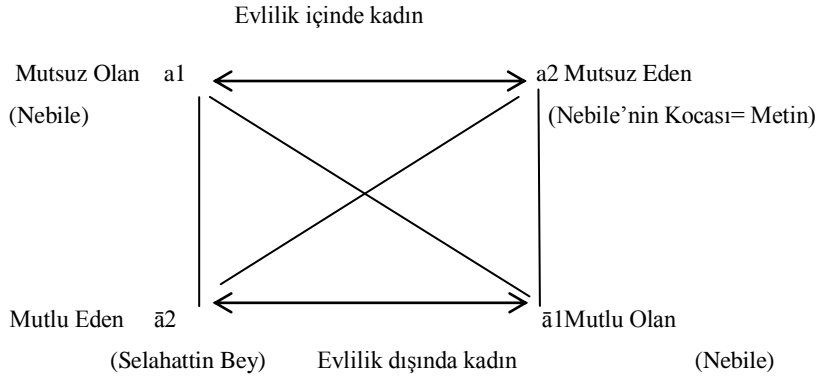
2.3. Derin Düzey

Anlamsal- Mantıksal Düzey:

Yüzeysel yapıdaki incelemelerin ardından derin düzeydeki incelemelere geçildiğinde Monte Kristo öyküsünde kadının toplum içinde konumlandırılışına odaklandığı görülmektedir. Anlamın yapılandırılmasında metinlerarası ilişkiler yoluyla Alexandre Dumas'ın Monte Kristo romanından yararlanılarak bir kaçış öyküsü oluşturulmuştur. Eray, metinlerarası ilişkilerden parodik boyuttan yararlanmıştır. Kadının toplum içindeki esaretinden kaçışı başka bir duvarın içine girmesiyle ironik bir biçimde sonlandırılmaktadır. Bu konumlandırmada kadın erkek ilişkileri, evlilik içi ve dışı olmak üzere iki düzeyde ele alınmıştır. Evlilik içi ilişkide erkek mutsuz eden iken evlilik dışı ilişkide mutlu edene dönüşmektedir.

Her metin, hatta bir metin içindeki her kesit bazı temel karşıtlıklar üzerine kurulur ve bu temel karşıtlıkların değişimini ve dönüşümünü ele alır. Bu karşıtlık şemasını Greimas göstergebilimsel

dörtgen olarak tanımlar (Erkman-Akerson,2005:147). Anlatıdaki temel yapı, göstergebilimsel dörtgende özneler açısından şöyle gösterilebilir:

Şekil 6: Özneler açısından anlatıdaki temel yapı

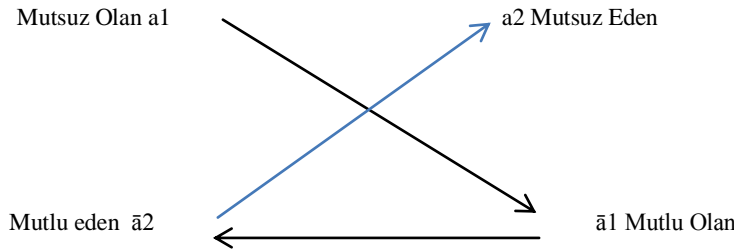
a1: Kocası tarafından anlaşılmayan Nebile kadın kimliğine ilişkin toplumsal anlamlandırmaların etkisiyle mutsuzdur.

a2: Nebile ile uyum içinde olmayan kocası (Metin) mutsuz eden olarak karşıtlık ilişkisini oluşturmaktadır. Metin erkek egemen yaşam biçimindeki erkek tipini karşılamaktadır.

$\bar{a}2$: Nebile mutsuzluk sonrasında duvarın öbür tarafına geçerek uzamsal ve iletişimsel değişimle mutluluğa ulaşır.

$\bar{a}1$: Uzamsal değişimle başlayan yeni anlatı izlencesinde evlilik dışı ilişkilerde kadını mutlu eden eyleyen olarak Selahattin Bey yer almaktadır.

Nebile anlatının başında değeri anlaşılmayan kişidir. $a1+a2$ ekseninde yer alır. Onun mutsuzluğunun nedenini anlamayan koca yani evlilik içindeki ilişki oluşturmaktadır. Anlaşılmayan kadın figürünü anlamayan koca oluşturmaktadır. Onun bu ilişki düzleminden doğan mutsuzluk, onun duvarın öte yanına geçmesine neden olur. Özne bu eksende olmak kipliğindedir. Duvarın öbür tarafına geçildiğinde evlilik dışı ilişkide anlayan erkek ve anlaşılan kadın ekseninde ($\bar{a}2+ \bar{a}1$) gelişen ilişkilere yer verilir. Özne burada görünmek kipliğindedir.

Şekil 7: Nebile'nin anlatıdaki durumunun göstergebilimsel dörtgendeki görünümü.

Nebile, anlatının başında mutsuz olan kimliğinden ($a1$) mutlu olana ($\bar{a}1$) geçiş yapmaktadır. Onun mutluluğu aynı zamanda Selahattin Bey açısından düşünüldüğünde mutlu edene ($\bar{a}2$) de dönüşmektedir. Sonuca ulaştırılmayan anlatının sonuna kadar gidilmesi durumunda olası bir değişimle Nebile mutsuz edene de dönüşebilecektir.

3. Sonuç

“Yazınsal göstergebilim sunduğu örnekler, örnekçeler, araçlar ve açıklamalar ile metin okumalarını aydınlatır, anlamlarını bağlam içinde oluşturur ve en önemlisi de incelenen yazınsal yapıtın, ayırıcı, belirleyici, olağanüstü özelliklerini, konumunu, onu yazınsal açıdan farklı kılan özelliklerini yansız olarak gösterir ancak iyi/kötü; okunabilir/okunamaz; yararlı/yararsız... gibi değer yargıları sunmaz, bunu okura bırakır”(Kıran,2013:103).

Anlatının geneline bakıldığında öznel arası edimler kadın-erkek karşıtlığı üzerine kurgulanmıştır. Anlatının ilk bölümünde Nebile evli kadın kimliği ile kocasının karşısında olumsuz bir değere sahiptir ve mutsuzdur. Yine evli olan Selahattin Bey de evlilik içi ilişkide mutlu değildir. Evlilik içinde kadın- erkek ilişkileri mutsuzluk getirmektedir. Evlilik dışı ilişki içinde ise durum değişmekte, hem Selahattin Bey hem de Nebile mutlu olabilmektedir. Nebile adlı oyuncunun genel kabuller doğrultusunda devam eden evliliği onu mutsuz kılmaktadır. Mutsuz kadın figürü yemek, temizlik, alışveriş gibi alışkanlıklar etrafında tanımlanmıştır. Hayatındaki değişiklik yalnızca erkeğin isteği doğrultusunda gerçekleşir. Erkeğin istediği (biçimlendirdiği), kadının uyguladığı bir yaşam biçimi mutsuzluk doğurmaktadır. İlişkiler düzleminde evlilik içindeki kadının mutsuzluğunun nedenini toplumsal cinsiyet algısı oluşturmaktadır. Evlilik içinde kadın farklı bir değerdekten evlilik dışı ilişkide daha farklı bir değere sahip olabilmektedir. Eray, eserlerinde kadının toplum içindeki konumlandırılışını birçok eserinde dile getirmektedir(Uğurlu- Balık, 2009). Monte Kristo öyküsünde de Nebile'nin de içselleştirdiği bağımlılık düşüncesi onu özgürleştirmek yerine bir başka duvarın içine sokmaktadır. Eray, kadının özgürleşmesi konusunda kesin bir çözüm oluşturmanın peşinde değildir. O, öyküsünde kadın erkek karşıtlığı üzerine kurduğu çatışmalarla metni yazınsal ve değerli kılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Dilidüzgün, Ş.(2010). Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi-Uygulamalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Morpa Kültür yayınları.
- Erkman-Akerson, F. (2005). Göstergebilime Giriş. İstanbul: Multilingual.
- Günay, V.D. (2002). Göstergebilim Yazıları. İstanbul: Multilingual.
- Günay, V.D. (2007). Metin Bilgisi. İstanbul: Multilingual.
- Kıran, Z. ve Kıran (Eziler), A. (2007). Yazınsal Okuma Süreçleri: Dilbilim, Göstergebilim ve Yazınsal Bilim Yöntemleriyle Çözümlemeler. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Kıran (Eziler), A. (2013). “Yazınsal Göstergebilim ve Eleştiri” Eleştiri Kuramları. (Edt.: Rıza Filizok-Eylem Saltık).Eskişehir:T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Moran, B. (1991). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Cem Yayınları
- Propp, V. (2001). Masalın Biçimbilimi: Olağanüstü Masalların Yapısı. (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat) İstanbul: Om Yayınevi.
- Rifat, M. (1999). Gösterge Eleştirisi. İstanbul: Kaf Yayıncılık.
- Rifat, M. (2011). Metnin Sesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sayın, Ş. (1999). Metinlerle söyleşi. İstanbul: Multilingual.

Saussure, F. de (1998). Genel Dilbilim Dersleri. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual.

Uğurlu, S.B. ve Balık, M. (2009). Nazlı Eray öyküsünde Kentli Kadın Kimliği, Yazın ve Deyişbilim Araştırmaları (Edt.: N. Kansu Yetkiner- Derya Duman). İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Uçan, H. (2002). Yazınsal Eleştiri ve Göstergibilim. İstanbul: Perşembe Kitapları.

Yücel, T. (1982). Yapısalcılık. İstanbul: Ada Yayınları.

Yücel, T. (1993). Anlatı Yerlemleri. İstanbul: YKY.

Yücel, T. (2017). Eleştiri Kuramları. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.